

Th. H. Lunsingh Scheurleer, e. a., *Het Rapenburg. Geschiedenis van een Leidse gracht*, IIIa en IIIb, *Meyenburch* (Leiden: Afdeling geschiedenis van de kunstnijverheid Rijksuniversiteit Leiden, 1988, 844 blz., ISBN 90 6471 214 X en 90 6471 215 8).

Deel III van de zesdelige serie *Het Rapenburg*, waarin het Kunsthistorisch Instituut van de Rijksuniversiteit Leiden de resultaten publiceert van een langlopend onderzoek naar de geschiedenis van de wooncultuur aan Leidens belangrijkste gracht, behandelt de huizenrij tussen Groenhazengracht en Doelensteeg, de gebuurte die vanouds werd aangeduid als 'Meyenburch'. Dit gedeelte van het Rapenburg telt thans zeventien panden (nummers 25-57). Van elk van deze panden wordt, op dezelfde wijze als in de vorige twee delen (zie *BMGN*, CI (1986) 631-632 en *CIV* (1989) 248-249), eerst een overzicht gegeven van de eigenaren en/of bewoners. Vervolgens komt de bouwgeschiedenis en de inrichting ter sprake, waarna nog in het kort wordt stilgestaan bij de huidige toestand van ieder huis, zowel van de gevel als van het interieur. Aanwezige boedelinventarissen en overzichten van kunstbezit van de desbetreffende panden zijn integraal als bijlagen opgenomen.

Evenals het in deel II beschreven huizenblok werd ook de gebuurte Meyenburch lange tijd beheerst door een groot middeleeuws vrouwenklooster, namelijk het omstreeks 1450 door de zusters van Sint Hiëronymus gestichte klooster Roma. Nadat dit uitgestrekte gebouwencomplex onder druk van de gewijzigde politieke en godsdienstige situatie door de bewoonsters was verlaten, besloten de Staten van Holland het in 1575 te verkopen, om uit de opbrengst de salarissen van de hoogleraren aan de pas gestichte Leidse universiteit te kunnen betalen. Zo kwam het voormalige klooster uiteindelijk in handen van leden van de familie Knotter, die een gedeelte ervan gingen bewonen. De naar alle waarschijnlijkheid cryptokatholieke Knotters stonden in de eerste helft van de zeventiende eeuw toe dat lutheranen, doopsgezinden en vooral remonstranten van de gebouwen gebruik maakten om er samenkomsten te houden. In de loop van de tijd raakte het oude kloosterterrein steeds meer opgedeeld in afzonderlijke stukken die, na aanvankelijk te zijn verhuurd, tussen 1651 en 1659 een voor een van de hand werden gedaan. Bijna al deze percelen werden opgekocht door Leidse aannemers zoals Willem Wijmoth, die hier nieuwe huizen lieten verrijzen. Aantal en uiterlijk van de panden die wij heden ten dage aan dit deel van het Rapenburg aantreffen, zijn dan ook in belangrijke mate door deze projectontwikkelaars *avant la lettre* bepaald.

Terwijl aldus op de plaats van het voormalige klooster twaalf wat kleinere, enkele woningen verrezen (nummers 35-57), werden naast dit terrein vijf grotere, dubbele panden gebouwd (nummers 25-33). Onder de laatste neemt het huis op de hoek van de Groenhazengracht een bijzondere plaats in. Hier verrees omstreeks 1655 de zogenaamde Bibliotheca Thysiana, genoemd naar de jong overleden geleerde en bibliofiel Johannes Thijs. Deze had testamentair laten vastleggen dat zijn boekenverzameling na zijn dood 'tot publycke dienst der studie' (80) in een speciaal daarvoor met door hem nagelaten kapitaal te bouwen bibliotheekgebouw moest worden ondergebracht. Zowel het exterieur als het interieur van dit fraaie voorbeeld van Hollands classicistische bouwkunst hebben de tand des tijds goed doorstaan. In het vorige deel was dit voor professor Terwen al aanleiding de gevel van het pand in zijn algemene inleiding omstandig te prijzen (II, 5, 10, 16), en ook nu zijn bij de beschrijving van het bouwwerk superlatieven als 'een architectonisch monument van uitzonderlijke betekenis', 'een exemplarische uitwerking' en 'een perfecte mathematische harmonie' (88) niet van de lucht.

Waren het met name de aanzienlijken die de grotere panden bewoonden, in de kleinere panden op het voormalige kloosterterrein vinden wij vooral vertegenwoordigers van de sociale subtop,

zoals hoogleraren. Onder degenen die in de loop der eeuwen voor kortere of langere tijd in de huizenrij tussen Groenhazengracht en Doelensteeg hun domicilie hadden, bevonden zich ook enkele prominente vaderlanders. In dit verband kunnen de namen worden genoemd van de theologen Gomarus en Bogerman, de medicus Boerhaave, de dichter en historicus Bilderdijk, de natuurkundige Lorentz, de jurist Telders en, tijdens hun Leidse studiejaren, de prinsessen Beatrix en Margriet.

Overeenkomstig de opzet van de Rapenburg-serie worden de beschrijvingen van de verschillende panden en hun bewoners ook in deel III voorafgegaan door twee inleidingen van algemenere aard, ditmaal van de hand van twee sociaal historici. M. R. Prak tracht in zijn bijdrage 'Aanzienlijke huizen, aanzienlijke bewoners: het Rapenburg ten tijde van de Republiek' (3-36) de veranderingen die zich tussen 1574 en 1795 voordeden in de samenstelling en het sociale en culturele gedrag van de aan het Rapenburg woonachtige elite te plaatsen binnen het geheel van de stedelijke sociale context. In 'Een stukje paradijs: de bewoners van het Rapenburg, 15de-20ste eeuw' (37-68) probeert D. J. Noordam aan te geven waarom men deze Leidse gracht als een eenheid kon en kan beschouwen, zulks in nauwe samenhang met de sociale stratificatie van de Rapenburgbewoners in de loop van zes eeuwen. Na lezing van deze twee inleidingen vraagt men zich echter wel af of een betere coördinatie hier niet wenselijk ware geweest. Beide bijdragen vertonen namelijk nogal wat overlappingsen, zowel met elkaar, als met de reeds gepubliceerde tekstgedeelten, als met de algemene inleiding van Lunsingh Scheurleer in deel I.

Ook in deel III zijn de auteurs van *Het Rapenburg* erin geslaagd de overvloed aan informatie die in de loop der jaren over hun onderwerp werd verzameld — en waarvoor zij deze keer voor het eerst twee banden nodig hadden — op een heldere en overzichtelijke wijze te presenteren. Wel dient nog te worden gewezen op het opvallend grote aantal zelffouten, op de omwisseling van de bladzijden 309 en 310, en op een paar curieuze historische onjuistheden, zoals 'de kolonie Effequebo (sic) en Demarary in Suriname' (135) en 'de ridderschappen van de steden van Holland' (437).

A. J. C. M. Gabriëls

J. Michman, ed., *Dutch Jewish History, II, Proceedings of the Fourth Symposium on the History of the Jews in the Netherlands. 7-10 December—Tel-Aviv-Jerusalem, 1986* (Assen-Maastricht: Van Gorcum, Jerusalem: Institute for Research on Dutch Jewry, Hebrew University of Jerusalem, 1989, viii + 438 blz., ISBN 90 232 2343 8).

De jaren tachtig hebben een opbloei van de Joodse studiën te zien gegeven, in het bijzonder van de Joden in Nederland (zie ook *BMGN*, CI (1986) 229-231). De acta van de afwisselend in Israël en in Nederland gehouden twejaarlijkse symposia zijn wat Nederland betreft (1984 en 1988) in de *Studia Rosenthaliana* gepubliceerd (respectievelijk 1985 nr. 2 en 1989 *special issue*). Evenals in het eerste deel van *Dutch Jewish History* kan ook in zijn opvolger een grote variatie aan bijdragen gesignaleerd worden, al was het verbindende thema 'Interaction and Interrelations'. Opnieuw zijn de artikelen (ditmaal 23) ongeveer chronologisch geordend. Zoals gebruikelijk met dit soort symposia zijn de mate van originaliteit, de reikwijdte en de kwaliteit der *papers* nogal uiteenlopend. Niet alle bijdragen zijn 'origineel' in die zin dat ze hier voor het eerst worden uitgegeven. De vergelijkende studie bijvoorbeeld die J. C. H. Blom maakte van de